

Keramikken fra Handelstorgets middelalderlag – Skien 1979

Av Siri Myrvoll

1. Innledning

Sommeren 1979 ble det i regi av Riksantikvaren utført en arkeologisk utgravning på Handelstorget i Skien, en by som, med sin beliggenhet for enden av Telemarksvassdraget og med farbar elv for større skip inn fra kysten, har hatt stor handelsmessig betydning gjennom tidene (fig. 1). De foreløpige resultatene av disse utgravningene er publisert annetsteds (Myrvoll 1981, 1982 og 1983), og vil dermed her nøye meg med kort å redegjøre for de stratigrafiske forhold på feltet, illustrert ved en skjematisk oversikt (fig. 2).

Utgravningsfeltet på Handelstorget viste seg å være delt diagonalt av en fjellrygg med bratt skrent mot sydvest. Utenfor denne skrenten er området fylt ut, sannsynligvis i forbindelse med bybrannene i 1583 og 1671. Mot nordøst danner fjellet en slakere skråning, og her ligger middelalderens kulturlag med bygningsfasene 5 – 10. Området er brutt av en »Nedskjæring« foretatt i middelalder (dateringen av denne skal jeg komme tilbake til). En planering i forbindelse med utfyllingene på 1500- og 1600-tallet har ført til at senmiddelalderens byggefaser er fjernet (enkelte middelalderfunn i utfyllingsmassene er muligens fra dette arbeidet), men en del rester av lagene finnes i overkant av fase 5. Under planeringsarbeidet ble det også oppført en bygning med kjeller og hellelagt gulv, som har forstyrret middelalderfasene.

Fig. 1. Skien sentrum med utgravningsfeltets beliggenhet.

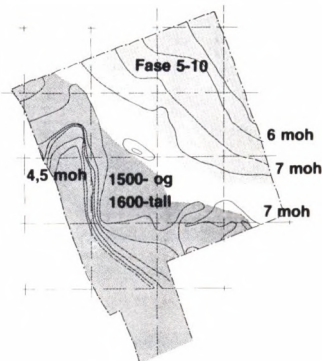

Fig. 2a. Utgravningsfeltet. Kotekart for fjellryggen og horisontal stratigrafi.

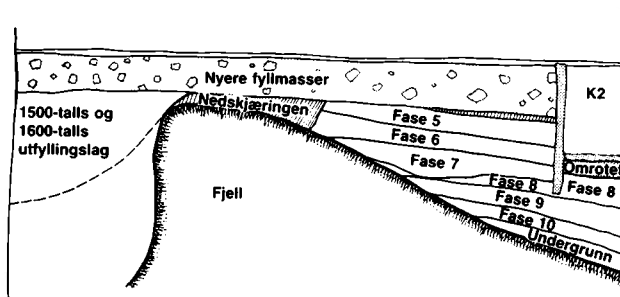

Fig. 2b. Skjematisk fremstilling av feltets stratigrafi i snitt.

Ved en katastrofebrann i 1886 brant hele Skien sentrum, og under gjenoppbyggingen ble byen totalt omregulert. Som en følge av dette ble Handelstorget anlagt over det tidligere bebyggete området, og siden 1886 har torget vært urørt av moderne inngrep, med unntak av enkelte kloakk- og vannledningsgrøfter.

På det utgravde feltets nordøstre trekant ble det altså funnet kulturlag med konstruksjoner i 6 byggefaser fra høymiddelalder og bakover i tid. Fire av disse hadde funn av keramikk. I tillegg ble det gjort funn av middelalderkeramikk i den noe yngre »Nedskjæringen« og i to opprenningslag under nyere konstruksjoner. Keramikk materialet er meget lite, men variert. En første presentasjon av det gjøres samlet her, fra fasene 5 – 10, »Nedskjæringen« i fase 5, samt et opprenningslag og et omrotet lag fra grensen mellom

»Nedskjæringen« og utfyllingene fra etter-reformatorisk tid.

2. Materialet

For å forenkle beskrivelsen av materialet, har jeg her funnet det hensiktsmessig å benytte inndelingen i godstype I – IV ut fra Madsen 1971, spesielt fordi senmiddelalderens keramikk med bl.a. de ulike typer steingods omtrent ikke forekommer på dette feltet. Godstype I, eldre svartgods, har det imidlertid vært nødvendig å videre-innde i undergrupper, da dette viste seg å være sterkt varierende både i godstyper og farge.

Keramikk materialet fra middelalderlagene består totalt av 55 skår, fordelt på følgende grupper (fig. 3):

Fig. 3. Keramikken fra middelalderlagene. Tabelloversikt.

	Godstype I					Gods- type II	Total svart gods	Godstype III						Total glasert	Godstype IV		Total stein- tøy	Total fase- inndelt
	I grå a	I b Ib1	(brungrått) Ib2	I blå Ib3	c			III a	III b	III c	III d	III e	III f		lyst grovt	brun- lig		
Omrotet lag								1						1				1
Opprensning K2						2	2											2
»Nedskjæring«			1				1	2	2	1	2	9	1	17	2	1	3	21
Fase 5	2	1	2	5			10	3						3	1		1	14
Fase 6		1		10	3		14											14
Fase 7					1		1								1		1	2
Fase 8	1						1											1
Total	3	2	3	15	4	2	29	5	3	1	2	9	1	21	4	1	5	55
	Grått, sandete »Shell-filled« Ru overflate Glatt overflate »Grau-blaue Ware«							Grimston Saintonge polykrom Andenne Hollandsk Dansk Scarborough										

Godstype I og II, svartgods – 29 skår
Godstype III, glassert leirgods – 21 skår
Godstype IV, steingods – 5 skår.

Størst antall skår inneholder »Nedskjæringen« med 21 fragmenter fordelt på 17 i godstype III, 3 i type IV og ett skår i godstype I. Derneft kommer fase 5 med 3 av godstype III, 10 av type I og 1 av type IV, totalt 14 skår. Fase 6 har 14 fragmenter, alle i godstype I. Med andre ord er middelalderkeramikken fra Handelstorg vesentlig konsentrert på fasene 5, 6 og »Nedskjæringen« i fase 5. Keramikken fra de øvrige fasene 7 og 8 er ikke funnet i sikker kontekst, og mye tyder på at skårene herfra egentlig tilhører fase 6, noe jeg skal komme tilbake til.

Gruppen »svartgods« består som sagt av 29 skår, fordelt på 5 randskår, 10 bunnskår, 2 skulderskår og 12 bukskår. De er alle meget små fragmenter som det ikke har vært mulig å sette sammen, og det er derfor vanskelig å få noe inntrykk av kartypene. Svartgodset inndeles i godstype I og II.

Godstype I

Grå til brunsvart keramikk brent ved lave temperaturer er representert med 26 fragmenter. Innenfor godstypen er det imidlertid variasjoner i godset, og jeg har derfor delt gruppen opp i undergrupper etter fargen på godset, grått, brungrått og gråblått.

I a – grått, sandete gods. 3 skår, av disse er et randskår og to bunnskår. To av skårene er funnet i fase 5, begge har lyst og sandete gods med enkelte større korn. Randskåret tilhører et kar med utoverbøyd, rett avskåret rand, av type lik Madsen 1971, fig. 72 (kar I d). Bunnskåret har fingeravtrykk på innsiden. Begge skårene har svart overflate og kan ha tilhørt samme kar, f.eks. en kulepotte med utoverbøyd rand.

Det tredje fragmentet er funnet i fase 8, men i usikker stratigrafisk kontekst. Det faller egentlig utenfor samtlige svartgodsgrupper, det lyse og sandete godset plasserer det i gruppe I a, men godset er finere og har tettere korn enn de to øvrige skårene. Overflaten er lys grågul og ru.

I b – brungrått gods, middels- til grovmagret. 20 skår. De 20 skårene fordeler seg klart i tre grupper utfra godset:

Ib1 – brungrått gods med store porer og til dels med hvite magringskorn. Dette er skår antagelig tilhørende »shelly ware« produsert i Lincolnshire i England fra vikingtidens siste del og godt inn i middelalder (Jean Le Patourel). Gruppen er representert med ett skår i fase 5 og ett i fase 6, begge bunn- eller bukskår. Karformen er det ikke mulig å bestemme.

Ib2 – brungrått gods med magringskorn så fremtredende at karoverflaten blir ru. To skår er funnet i fase 5, begge bunn- eller bukskår.

Ib3 – brungrått gods med glatt overflate. I fase 5 er det funnet 5 fragmenter, tre av disse er sikre bunnskår. Det ene har klare fingerinntrykk på innsiden og kommer sannsynligvis fra en »kulepotte« med buet bunn. Det andre fragmentet har overgangen til karveggen bevart, og har tilhørt et kar med konveks bunn og sterkt utoverskrånende vegg. Det tredje bunnskåret kan ikke nærmere bestemmes.

Av de øvrige skårene er ett fra skulderen på et meget lite kar med en markert og tynnere randsone, mens det andre er et bunn- eller bukskår.

Fase 6 har 10 skår fra denne gruppen; 2 randskår, 5 bukskår og 3 bunnskår. Av disse siste har to skår klart innvendige fingerinntrykk.

Tre av bukskårene og de to randskårene skiller seg fra de øvrige svartgodsfragmentene ved dekor: bukskårene har alle innrissete horisontale furer. De to

randskårene har tilspisset, innoverbøyet rand med dekor som består av en innrisset bølgelinje umiddelbart under randen og horisontalfure under bølgelinjen (fig. 4). Dekoren er karakteristisk for den såkalte Østersjø-keramikken, og direkte paralleller til Skienskårene finnes i materialet fra utgravningene i Pedersborg (Liebgott 1979), type II 3 og III 3.

I c – lys grått til blågrått gods, lett ru overflate med blågrå metallisk glans. Til denne gruppen hører 4 skår – 3 fra fase 6 og 1 fra fase 7. Skåret fra fase 7 er imidlertid funnet i noe usikker stratigrafisk kontekst, på overgangen mellom fase 6 og 7, og skal sannsynligvis regnes til fase 6. Skårene blir derfor omtalt samlet her.

Det er funnet to randskår (ett fra fase 7), et bukskår og et bunnskår. Bunnskåret har fingerinntrykk og har tilhørt et rundbunnet kar. De to randskårene har utoverbøyd fasettert rand (fig. 5) uten lokkfals. Ingen av skårene har dreiespor.

Denne keramikken (også kalt Graublaue Ware) er kjent fra Vest-Europa fra områdene ved nedre Rhinen. Den er funnet flere steder ved gravninger i middelalderbyene, blant annet både i Bergen (Herteig 1969) og Oslo (Molaug 1977).

Godstype II

Denne gruppen omfatter den »middelalderlige gråsorte hårdbrannte keramikk« (Madsen 1971). Den er i Skien bare representert med to fragmenter, begge funnet i opprenningslag under gulvet i en etter-reformatrisk steinbygning (K2, se fig. 2) i lag over middelalderfase 8. Av de to er et bunnskår og et skulderskår med del av overgangen til randen. Det siste *kan* være fra et kar med randtype tilsvarende Madsen 1971, fig. 72, og er i såfall fra en kartype som er meget vanlig innen middelalderens godstype II i Danmark.

Fig. 4. Østersjø-keramikk fra fase 6.

Fig. 5. »Grau-blaue Ware«, randskår fra fase 6.

Svartgods sammenfatning

Svartgodset i Skien er i alt vesentlig fordelt på fase 5 og fase 6, med overvekt på fase 6 (14 + 1 skår). Materialet er så fragmentarisk at meget få karformer kan bestemmes, men 4 fragmenter er deler av kulepotter i »Graublaue Ware« og 5 skår er Østersjøkeramikk, antagelig med innverbøyd rand. Keramikken fra begge disse gruppene tilhører fase 6.

Foruten disse to kan det skilles ut et skår med utoverbøyd, rett avskåret rand i godstype I og et *mulig* kar av samme type i godstype II, fra henholdsvis fase 5 og opprenningslag. Det er ikke usannsynlig at vi her har fragmenter av dansk keramikk.

Til slutt skal nevnes to skår av »shelly ware« som vanligvis forbindes med England. I Skien er den representert i både fase 5 og fase 6, med ett fragment i hver fase.

Godstype III

Omfatter blyglasert leirgods, og i Skiensmaterialet utgjør dette 21 skår. Tre av disse er fra fase 5 og 17 fra »Nedskjæringen« (se fig. 2) under opprenningslagene. Et skår er funnet i et omrotet lag på overgangen mellom »Nedskjæringen« og de etter-reformatoriske utfyllingslagene like over fjellryggen. Fase 6 hadde overhode ingen skår av glasert keramikk.

Den blyglaserte keramikken kan deles i 6 grupper, basert på gods og glasur (fig. 3).

III a – sandete grått til rødlig beige gods med grå kjerne. 5 skår er funnet av denne gruppen, 3 i fase 5 og 2 i »Nedskjæringen«. Ett av skårene fra fase 5 er et bunnskår med spor av fingerknepet kant og flekker av brungul glasur. De øvrige to fra fasen er bukskår, det ene med brungrønn glasur, det andre med brungul glasur og dekor i to rødbrune pålagte striper.

De to skårene fra »Nedskjæringen« er begge buk-

skår, det ene nær bunnen av en kanne. Begge skårene har grønnbrun, flekkete glasur – på »bunnskåret« sees en meget tynn gul stripe, mens sideskåret har to brune pålagte striper.

Glasur, dekor og gods på de fem skårene i gruppe III a plasserer fragmentene blant den engelske Grimstonkeramikken.

III b – benhvitt, hardbrent gods med flerfarget dekor i brunt, gult og grønt. Tre fragmenter er funnet av denne typen keramikk: et fra det tidligere omtalte omrotete laget og to fra »Nedskjæringen«. De tre fragmentene er små, men meget karakteristiske – lyst gods med henholdsvis en gul spiss og et grønt felt, begge kantet av brun konturlinje. Det tredje skåret har brune streker i form av sporen på en fugl (fig. 6). Gods og dekor identifiserer skårene som Saintonge polykrom keramikk – høye benhvite kanner med dekor i form av våpenskjold og fugler.

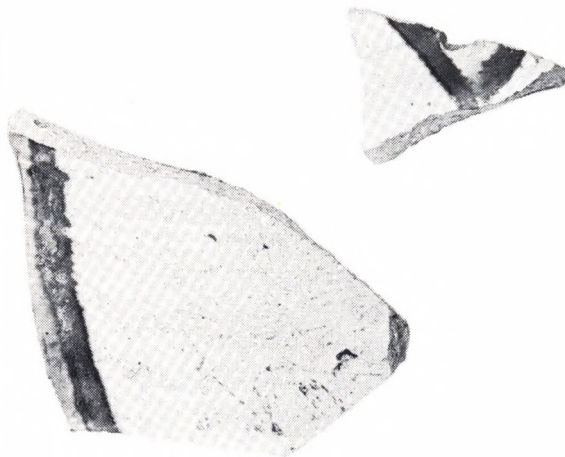

Fig. 6. Saintonge polykrom keramikk.

III c – benhvitt gods med gul glasur. Godset er mer porøst enn gruppe III b. Det er funnet et lite skår av denne gruppen, antagelig Andenne-keramikk.

III d – mursteinsrødt gods med hvit begitning under gulgrønn flekkete glasur. Fra denne gruppen finnes to fragmenter, et randskår og et bukskår (nær bunnen av en kanne?), begge fra »Nedskjæringen« og begge fra samme lag. Randskåret er sterkt profilert og med avrundet rand. Godsets farge og glasur over hvit begitning kan tyde på at skårene er av hollandsk keramikk, og de er muligens fra samme kar.

III e – brunrødt gods uten begitning. Til denne gruppen hører 9 skår, alle fra »Nedskjæringen«; 1 randskår, 6 bukskår, 1 bunnskår med fingerknip og et skår med ansiktsmaske. Samtlige skår har brun til brungrønn glasur (i nyanser), tre med skjelldekor i gult og gulhvitt. Randskåret er sterkt profilert og har lokkfals.

Ansiktsmasken tilhører de såkalte »Munkehodene«, plassert like under randen på en kanne, slik man ser det i Barton 1968. Vårt hode tilsvarer Bartons fig. 5 og 8, som også er utført i tilsvarende gods og med olivengrønn eller brun glasur. Skienhodet har brunlig glasur.

Godstype, glasur og dekor (bl.a. pålagte skjell el. blader i hvitler) gjør det sannsynlig av skårene i gruppe III e er fra keramikk produsert i Sydkandinavia, enten i Danmark eller i Skåne.

III f – lys beige (»buff«) gods med rosa skjær. Av denne keramikken er det bare funnet et bukskår, antagelig fra en kanne. Godset er velbrent, og yttersiden er dekket av tykk og blank, mørk grønn glasur over en dekor av tre pålagte lister. Skåret kan være fra en kanne av Scarborough-keramikk, etter godsfargen å dømme fra produksjonens periode 2 (Farmer 1979).

Fra denne gjennomgangen av godstype III ser vi at

de tre skårene fra fase 5 alle er av Grimstonkeramikk, det vil si engelsk. »Nedskjæringens« 17 skår samt det ene fra omrøtet lag har derimot bare 2 skår Grimstonkeramikk og et mulig Scarborough ware, altså tre skår engelsk keramikk. Av de øvrige 15 skårene er 9 fra Sydkandinavia og 6 fra Kontinentet, fordelt på 3 Satinge polykrom, 1 Andenne og 2 hollandske.

Godstype IV

Gruppen omfatter hos Madsen (1971) både steintøy og »nesten-steintøy« samt det tidlige hardbrente godset som f.eks. Pingsdorf.

I Skien tilhører 5 skår av middelalderens keramikkmateriale godstype IV, men ingen av skårene kan klassifiseres som »ekte steintøy«, d.v.s. at godset er helt sintret. I samtlige skår kan sees enkelte magringskorn, overflaten er ru (med ett unntak) og godset relativt porøst. 4 av de 5 skårene kan dermed plasseres i Madsens undergruppe »lyst, grovt« steintøy, med grå til gulgrå overflate og grå bruddflate, samt noe grovt, porøst gods. Det siste skåret hører til gruppen brunlig steintøy, som er karakterisert ved grått gods med et brunt, slemmet leirecovertrekk (engobe) utvendig. Samtlige skår er bukskår.

3 av skårene tilhører »Nedskjæringen«, mens fase 5 har ett skår og fase 7 ett. Dette siste er imidlertid funnet like ved muren til bygning K 2 (se fig. 2), og er antagelig fra en omroting av lagene i forbindelse med oppføringen av denne. Det kan dermed ikke tilskrives fase 7.

3. Datering

Keramikk materialet er i alt vesentlig begrenset til fasene 5 og 6, samt »Nedskjæringen«, og da man i Skien ikke har funn av mynter eller liknende som kan gi en sikker datering, er det først og fremst ved keramikk-

materiallet man kan få en omtrentlig datering av bosetningsfasene. Vi skal derfor se på de gruppene det har vært mulig å identifisere, for å prøve å komme frem til en nærmere tidfestning av de enkelte fasene.

Svartgods. Innen svartgodset er det skilt ut godstype II (med to fragmenter), som av Madsen (1971) er plassert fra begynnelsen av 13. århundre og fremover. Ellers er gruppene »shelly ware«, Østersjøkeramikk og blågrå vesteuropeisk keramikk identifisert.

»Shelly ware« er engelsk keramikk med et antatt produksjonsenter i North Lincolnshire. Le Patourel gir, i publikasjonen fra Wharram, gruppen en datering fra »middle saxon« godt inn i middelalder, uten noen nærmere tidsbegrensning (Jean Le Patourel), mens Dunning nevner keramikken i forbindelse med 13. århundres svartgods (Dunning 1968). »Østersjøkeramikk« av den typen som er funnet i Skien har sine nærmeste paralleller i keramikk fra Danmark, nærmere bestemt Sjælland. Her er funnet kar med tilsvarende dekor, gods og randform bl.a. i Roskilde og i Pedersborg. Keramikken fra Pedersborg i Sorø er publisert av Niels-Knud Liebgott (1979) og han daterer funnene her til midten/siste halvdel av 12. århundre, på bakgrunn av skriftlige kilder og TL-dateringer. Generelt kan sies at keramikken tilhører 1100-årene i Danmark (Liebgott 1978).

Den blågrå vest-europeiske keramikken er vanskeligere å tidfeste. Mogens Bencard nevner gruppen i sin oversikt over keramikk importert til Danmark (Bencard 1972) med en datering tilsvarende den middelalderiske keramikken av »Pingsdorf type«, d.v.s. fra 11. århundre av og inn på 1300-tallet. Under utgravningene på Bryggen i Bergen er tilsvarende keramikk funnet fra slutten av 1100-tallet (utgravningenes eldste del) og forsvinner tidlig på 1200-tallet (Herteig 1969). Omtrent samme datering gis på den blågrå keramik-

ken funnen på Mindets Tomt i Gamlebyen, Oslo, hvor den plasseres til 1100-årene og første halvdel av 13. århundre (Molaug 1977). Vi kan m.a.o. plassere gruppen i middelalderens første del.

Glaseret leirgods. Blant de 21 skårene av godstype III har vi identifisert keramikk fra Scarborough og Grimston i England, Andenne i Belgia, hollandsk keramikk, syd-skandinavisk (Skåne eller Danmark), samt tre fragmenter av polykrom keramikk fra Saintonge. Av disse gruppene kan Grimston, sydsandinavisk og den hollandske keramikken gis en felles datering, vanligvis til perioden ca. 1250 – 1350 (Dunning 1968, Barton 1968, Bencard og Roesdahl 1972, Liebgott 1978). Scarborough-skåret tilhører antagelig produksjonens 2. periode, d.v.s. etter 1225, men før 1350 (Farmer 1979). Andenne-keramikken gis vanligvis en datering fra slutten av 11. århundre frem til siste halvdel av 14. århundre (Borremans & Warginaire 1966), i Bergen er denne keramikken funnet i en kortere periode fra slutten av 1100-årene inn på 1200-tallet (Herteig 1969) og i Ribe finnes den fra første halvdel av 13. århundre (Bencard 1972).

De tre skårene av Saintonge polykrom keramikk har sannsynligvis tilhørt en kanne dekorert med fuglemotiv og våpenskjold. Ifølge Barton ble Saintongekanner med fuglemotiv kun produsert for engelsk eksport (Barton 1963), og disse kannene er i England datert til perioden 1280 – 1310 (Dunning 1968).

På bakgrunn av keramikken kan vi dermed gi følgende grovdatering av de tre fasene:

»Nedskjæringen« er, med unntak av et skår av godstype I og tre skår »nestensteingods«, helt dominert av blyglasert keramikk (17 skår). Generelt dateres mesteparten av denne til perioden 1250 – 1350, det ene skåret Andenne-keramikk mest sannsynlig til eldste del av denne perioden, Saintonge-skårene snarere

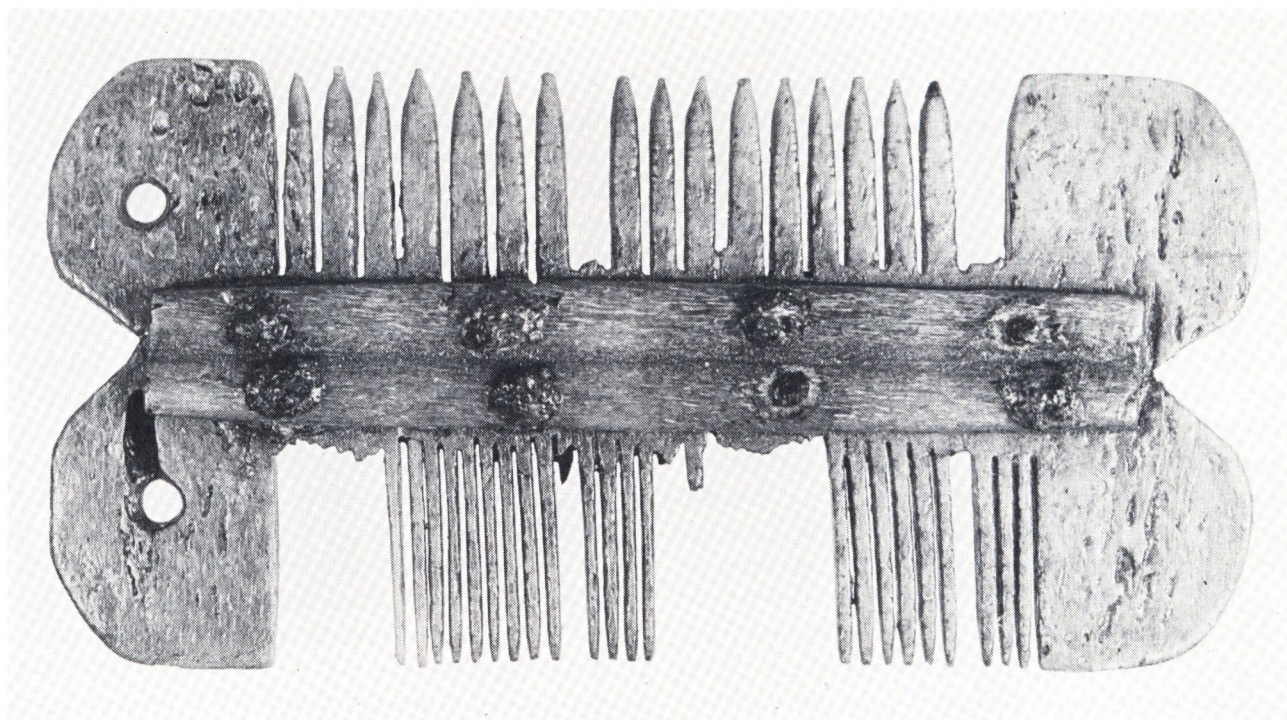
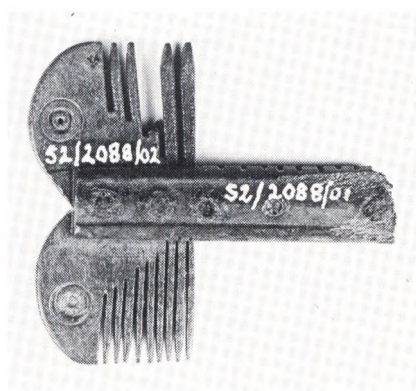

Fig. 7. Dobbeltkammer. 2:1.

1:1.

til omkring århundreskiftet. En generell datering av »Nedskjæringen« vil dermed ligge over tidsrommet 1200-1350, sannsynligvis med tyngdepunktet i siste del av perioden.

Fase 5 har dateringsspenn fra vikingtidens slutt

frem til høymiddelalder («shelly ware») og en nøyaktigere datering på bakgrunn av keramikken er vanskelig. Da fasen er eldre enn »Nedskjæringen«, vil den imidlertid være eldre enn 1200-tallets siste del, noe også dominansen av svartgods tyder på. De tre Grimston-skårene er funnet på grensen til et område som er berørt av »Nedskjæringen«, og deres plassering i fase 5 kan dermed være noe usikker. Sannsynligvis må fase 5 settes til 1200-tallets første del, eventuelt slutten av 1100-tallet. Det bør også bemerkes at godstype II ikke forekommer i svartgodset; denne typen hardbrent gods kommer ifølge Madsen inn i begynnelsen av 13. århundre i Danmark (Madsen 1971).

Fase 6 tilhører først og fremst 1100-tallet, datert ved sen Østersjø-keramikk og blågrå vest-europeiske kokepottar, men det er en mulighet for at den kan gå lenger bakover i tid, eventuelt inn mot 1000-tallets slutt. Sett i sammenheng med fase 5 er en datering til

første halvdel av 1100-tallet imidlertid mest sannsynlig.

En nøyaktigere datering av fasene er avhengig av andre daterbare funn, og i Skien-materialet vil kammen være til størst hjelp. Det er funnet kammer i alle de keramikk-førende fasene.

Dobbeltkammer. Dobbeltkammer av typen D 1 og D 2 (Wiberg 1977) er funnet i jordlag over fase 5, d.v.s. antagelig samtidige med eller umiddelbart eldre enn »Nedskjæringen« (og følgelig yngre enn fase 5). Kammer tilhørende disse typene er i Gamlebyen (Mindets Tomt) funnet i forbindelse med brannene 5, 8 og 9, ca. 1200 – 1350. Typene dateres generelt fra omkring 1200 til godt inn i 14. århundre, men kammene av type D 1 fra Skien har enkel profilert skinne med en eller to naglerader, og hører dermed til blant de eldste innen typen (fig. 7).

Enkeltkammer. Det er funnet flere typer enkeltkam-

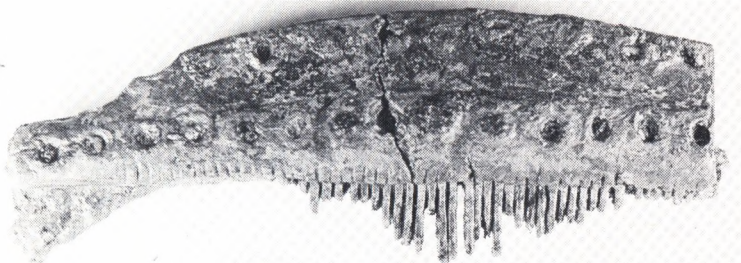

Fig. 8. Høyrygget enkeltkam. 1:1.

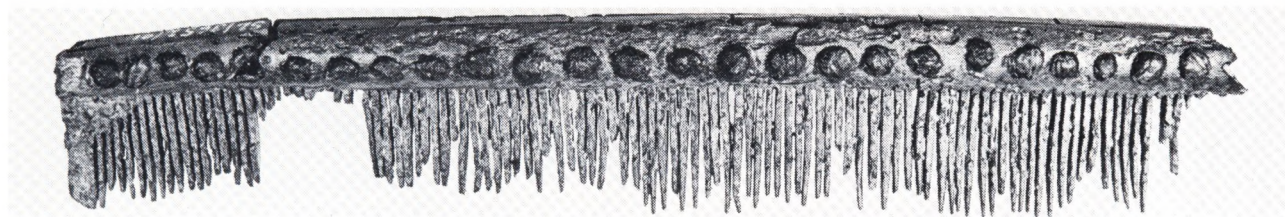

Fig. 9. Enkeltkam type E 4. 1:1.

mer på feltet, typeinndelingen her er basert på Wiberg 1977 med inndelingen av materialet fra Oslo.

E 5 – høyrygget enkeltkam – har man to eksemplarer av i Skien. Den best bevarte er funnet under gulvet i K 2 (se fig. 2) i opprensingslag antagelig assosiert med fase 5. Et eksemplar er også funnet i de tykke utfyllingslagene (fig. 8). Typen er på Mindets Tomt i Oslo funnet i forbindelse med brannene 12 og 11, d.v.s. 1100-tallet, og også ved funn i Lund og Viborg settes typen generelt til 1100-tallet. Den hører imidlertid til de yngre av enkeltkammene.

E 4 – langkam med sterkt konvekse skinner og tettstilte nagler i Oslo funnet i lag fra rundt midten av 1100-tallet (under brann 11), mens typen i Lund dateres 1100 – 1150. Et eksemplar er funnet i Skien (fig. 9).

E 1 – langkam med brede, flate, svakt buete skin-

ner. Av denne typen er det funnet to skinner, et fragment er fra enden på en skinne uten dekor, og en skinne er bevart i 2/3 lengde med dekor av parallelle streker på enden og kryss-skravering midt på kammen (fig. 10). Kammer med denne typen dekor er kjent fra Århus (Madsen 1971), hvor lignende kammer (kam PN og TA) er funnet inne i et grophus i nedre del av keramikk-horisont 1, d.v.s. 900- og 1000-tallet. I Hedeby er tilsvarende kammer datert til begynnelsen av 900-tallet (Tempel 1970), og i Lund er de kjent fra faser før 1050 (Persson 1976). En tilsvarende kam er også funnet i Northampton (Williams & Bamford 1979), datert »late Saxon« d.v.s. 850 – 1066. Typen tilhører med andre ord sen vikingtid, men har også vært i bruk i tidlig middelalder.

De to typene E 4 og E 1 er i Skien funnet i forbindelse med fase 6.

Fig. 10. Skinne til enkeltkam type E 1.

Ved hjelp av kammene kan vi dermed komme frem til følgende dateringer: »Nedskjæringen« er plassert i perioden 1200 – 1350 med tyngdepunkt i slutten av dette tidsrommet. Om dobbeltkammene daterer lagene umiddelbart før (eldre enn) denne, og de tilhører 13. århundres første del (tidlige typer), vil det gi en plassering av »Nedskjæringen« til slutten av 13./begynnelsen av 14. århundre, noe som vil passe godt med funn av Saintonge polykrom keramikk.

Fase 5 ble utfra dominansen av svartgods og mangel på godstype II datert til slutten av 12. århundre eller første del av 13. århundre. Funn av høyryggete enkeltkammer assosiert med fase 5 tyder på at dette er riktig, og at fasen skal plasseres i overgangen mellom 12. og 13. århundre, eventuelt noe tidligere.

Fase 6 hadde sitt tyngdepunkt på 1100-tallet, basert på Østersjøkeramikk og vest-europeisk blågrått gods. Enkeltkammene type E 4 og spesielt E 1 setter fasen til århundrets første del. Østersjøkeramikken av samme type som den fra Skien er i Pedersborg (lag 5) datert arkeologisk til perioden 1150 – 1200 (Liebgott 1979), og TL-datert 1185 e.Kr. (Mejdahl et al. 1979). Heller ikke i Pedersborg er denne keramikken funnet sammen med rødbrønt eller blyglasert keramikk, men derimot sammen med fragment av dobbeltkam type D 1, tilsvarende de vi har i Skien. Mye taler derfor for at Østersjø-keramikken, og dermed fase 6, er noe eldre enn Pedersborg lag 5, og bør plasseres i første del av 12. århundre heller enn i siste halvdel.

4. Avslutning

Som sagt innledningsvis er keramikk materialet fra Skien lite, men sammensetningen av materialet reiser interessante problemstillinger med henblikk på byens beliggenhet og posisjon i et tidsrom hvor skriftlige kilder om byen så godt som ikke forekommer (Myrvoll

1981 og 1983). Materialet viser kontakter med områder i syd-øst, til Danmark/Sydsckandinavia, i syd-vest med Holland, Belgia og Frankrike, og vestover til England. Hvorvidt kontakten har vært direkte med alle disse landene eller om den har gått via »mellommenn«, kan man ikke slutte ut fra materialet, selv om dekoren på Saintonge-skårene skulle tyde på at i hvert fall denne kannen er havnet i Skien via England. Men uansett kontaktveiene er keramikk materialet en illustrasjon på Skiens posisjon som sentrum for handel mellom det indre Telemark og utenverdenen i middelalderens første del, et handels-sentrum med en kontaktflate som er overraskende stor for en by som ikke var kongegrunnlagt, antagelig ikke sto under direkte kongelig beskyttelse og som først fikk sine byprivilegier i 1358.

Litteratur

- Barton, K.J.: The Medieval Pottery of the Saintonge. – The Archaeological Journal, Vol. CXX. 1963.
- Barton, K.J.: Some Medieval Glazed Earthenware in Sweden. Antikvariskt Arkiv nr. 33, Stockholm 1968.
- Bencard M.: Medieval Pottery imported into Denmark. Chateau Gaillard V, Caen 1972.
- Bencard, M. & og E. Roesdahl: Dansk middelalderlertøj 1050-1550. Jysk Arkæologisk Selskabs Håndbøger I, Moesgård 1972.
- Borremans, R. & R. Warginaire: La Ceramique d'Andenne, Recherches des 1956-1965. Rotterdam 1966.
- Dunning, G.C.: The Trade in Medieval Pottery around the North Sea. Rotterdam Papers I, Rotterdam 1968.
- Farmer, P.G.: An Introduction to Scarborough Ware and A Re-assessment of Knight Jugs. Sussex 1979.
- Herteig, A.E.: Kongers havn og handels sete. Oslo 1969.

- Liebgtott, N.-K.: Keramik fra vikingetid og middelalder. Nationalmuseet 1978.
- Liebgtott, N.-K.: Keramikfundene fra voldstedet Pedersborg ved Sorø. Aarbøger for Nordisk oldkyndighed og Historie 1977. København 1979.
- Madsen, H.J.: Keramik. Kap. 4 i H.H. Andersen, P.J. Crabb, H.J. Madsen. Århus Sønder vold, en byarkæologisk undersøgelse. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter, vol. IX. 1971.
- Mejdahl, V., W.T. Bell & M. Winther-Nielsen: Datering av keramik fra arkæologiske udgravninger ved hjælp af Thermoluminescens. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1977. København 1979.
- Myrvoll, S.: Skien – utvikling fra markeds plass til »by« i 12. og 13. århundre. Telemarks historie. Tidsskrift for Telemark Historielag nr. 2. Kragerø 1981.
- Myrvoll, S.: Excavations in the town of Skien, Telemark, Norway. PACT-Journals no – 7, 1982.
- Myrvoll, S.: The town of Skien, Norway – development from market place to mediaeval town in the 12. and 13. century. Lübecker Schiften zur Archäologie und Kulturgeschichte 7 1983.
- Molaug, P.B.: Leirkarmaterialet fra Mindets Tomt. i De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo. bd. 1. Universitetsforlaget 1977.
- le Patourel Jean, H.E.: Kap. VII. The Pottery i J. G. Hurst. (ed). Wharram. A Study of Settlement on the Yorkshire Wolds. Soc-for Medieval Archaeology. Monograph Series no. 8.
- Persson, J.: Kammar. i uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. Archaeologica Lundensia VII, Lund 1976.
- Tempel, W.-D.: Die Kämme aus Haithabu (Ausgrabung 1963-1964). i Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu, Bericht 4. Neumünster 1970.
- Wiberg, Ch.: Horn- og benmaterialet fra »Mindets Tomt«, i De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bd.1. Universitetsforlaget 1977.
- Williams, J. & H. Bamford: Northampton – the first 6000 years. Northampton 1979.